

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ז, תשט"ז

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מגנזי הלשון

לשונות מן המדרש

קצא) משל לסנקליטוס (יועץ, שופט), שהיו לו בנים.
 נדבקו לבני אדם רעים ויצאו לתרבות רעה. הפשיטן
 והשליכן. כיון שראו עצמן בצרה, בקשו מבני אדם גדולים,
 שיבקשו עליהם רחמים. אמר להן אביהם: על מה אתם
 מבקשים? אמרו לו: אל בניך שתתרצה להם, אמר: אינם
 בני ואיני מכירם; זנתה אמם וילדה אותם. אמרו לו: אין
 אתה יכול לכחש אותם. למה? שהכל יודעים שהם
 בניך, שהם דומים לך (שמות רבה מז, ג).
 כיחש את הדבר — הכחיש. כרגיל בא השימוש
 „כיחש ב“.

קצב) „כתוב לך“ — בזכותך אני נותן להם התורה.
 אמד ר' שמעון בן חלפתא: הוא שמשה אומר להם לישראל
 „ויכתב על הלוחות כמכתב הראשון ויתנם ה' אלי“ — לי
 נתנם ואני „נהגתי עמכם עין טובה ונתתי אותה
 לכם (שם מז, ג).“

ביטוי זה ראוי להיות שגור בפי המדובר, כשבא
 לתחזיק טובה או להכיר טובה למישהו: „פלוגי נהג
 עמי עין טובה השאילני מספריו“ וכדומה. ובתלמוד
 (נדרים לח ע"א): משה נהג בה (בתורה) טובת עין
 ונתנה לישראל. „נהג ב“ ביחס לחפץ: „פלוגי נהג טובת
 עין בספריו והיה משאילם לכל דורש“.

למאמרים בחוברות הקודמות

ההשאלה הערבית „ג'מבו" בלשון נהגי מוניות
למאמרו של ח' בלנק „ליקוד הערבי שבדיבור
חישראלי" ולמאמרי „מגבול אל גבול" אני מביא בזה הוספה
אחת, המעניינת גם מבחינה בלשנית כללית.

המלה הערבית „ג'מבו" (מן جنب, שתרגומה „על-ידו")
משמשת בלשון נהגי המוניות הבין-עירוניות במובן „על-
יד הנהג".

אבל מלבד שינוי זה במשמעותה עברה המלה גם
לקאטיגוריה דקדוקית אחרת, והיא חדלה להיות מלת-יחס
נטויה. „ג'מבו" נהפך לשם-עצם, המציין:

(א) את האיש הנוסע על-יד הנהג, (ב) את המקום
על-יד הנהג. והרי דוגמאות:

„הנה בא הג'מבו שלך" — אמר לנהג מנהל המשרד,
בהגיעי לשם בשעה, שבה הוכן לי מקום במונית ליד הנהג.
„תן לו את הג'מבו" — אמר לנהג המפקח על התנועה,
בבקשו ממנו, שייתן לי את המקום על-ידו.

הפיכת מלת-יחס לשם-עצם היא תופעה לשונית
ידועה, החלה אף במלים מקוריות ולאו דווקא במלים
שאולות.

נומינליזציה מעין זו קרתה בצירוף העברי „בִּמְקוֹם".
בלשון חברי הקיבוצים שגור „בִּמְקוֹם" בהוראת „ממלא
מקום", ולא פעם שמעתי משפטים כגון: „אני הַבִּמְקוֹם",
או „זהו הַבִּמְקוֹם". וכן משמשת מלה זו לציון מנת-אוכל.

הניתנת במקום המנה הרגילה. למשל: יצחק אינו אוכל דגים,
ובמקום מנת דגים, המוגשת לכל החברים, הוא מקבל
„בִּמְקוֹם” — כלומר מאכל אחר.

באחד הסיפורים לילדים מאת מ' ילן-שטקליס נקרא
„בִּמְקוֹם” כלב, אשר בא למשפחה במקום כלבה שמתה.

„נקרא לו בִּמְקוֹם, מפני שהוא בא במקום גורִי” (בִּימִי,
הוצאת טברסקי, תשי”ג, עמ' 9) ; בִּמְקוֹם, כשמדברים אליו
ברצינות, ובקיצור אומרים — בִּים, ובלשון חיבה — בִּימִי,
פשוט בִּימִי” (שם, עמ' 10).